

RÉSZLETEK JÁSZ DIÁK NAPLÓJÁBÓL

A címben jelzett napló írója, Dósa Imre, ügyvéd, magyar királyi helytartótanácsi ülnök, jászberényi, később esztergomi, majd budapesti királyi törvényszéki bíró, nyugdíjbavonulása után kocséri gazdálkodó birtokos, 1841. jún. 18-án született Jászapátin, ősi redemptus család sarja.¹ Mind a hűmán, mind a természettudományokban rendkívül jártas, kivételes műveltségű, széles látókörű, igazi demokrata gondolkodású férfi volt. Szépapja az a redemptus Dósa Pál², aki a Jászapátin megalapította a Jászság első gimnáziumát, a mai jászberényi Lehel Vezér Gimnázium elődjét. Apja Dósa Ádám³ jászapáti főjegyző, anyja Antal Rozália⁴ Gimnáziumi tanulmányait Besztercebányán, a katolikus főgimnáziumban végezte. Fennmaradt naplótöredéke – amelyet 2 db 112 x 71 mm méretű zsebnotezbe irt igen apró betűkkel – az 1859. április 1. és 1859. augusztus 2. közötti Besztercebányán töltött időszakot öleli fel.

*A szövegből kiderül, hogy ebben az időben több jászsági származású diák is tanult Besztercebányán, például Beőthy Móric (*Jászapáti, 1843-†Budapest, 1906) ugyancsak jászapáti lakos, később egri főkapitány kerületi tisztartó, Dósa Imre (*1841-†1940) másod-unokatestvére, aki diákévei alatt együtt lakott Dósa Imrével Besztercebányán (feltehetőleg a Beőthy-család egyik rokonánál – neve a szövegből nem derül ki), valószínűleg két Antal fiú (Antal János és Beőthy Erzsébet gyermekei, talán Antal Miklós és Antal Lőrinc), s egy Nikl nevezetű diák is, akiről sajnos nem sikerült többet kideríteni.*

A többit elmondja a napló.

1859

Április

1-én Pénteken 6 kor keltem; álomom felett töprenkedtem. Az iskolában „Kisfaludy Sándor: Gyula szerelmei”-t olvastam mind a három órán át; készületlen voltam a történelemből. Délután a direktor matematizált velem. Az iskola után komor hangulattal indultam Lajoshoz (Görgey).⁵ A felső gereblyén⁶ sétáltunk 7 ig. Este 9-ig olvastam „német beszélyeket”. Egész nap általában kedvetlen voltam, részint a visszaemlékezések, részint a jövő iránt. A mellékszobai láрма háborgatá csendesülmi kezdő kedélyemet. Az est homályában szülőföldemre, és egy kis leányhoz tértek gondolatim.

2-án Szombaton, szokott időben keltem fel. A hosszas délelőtti 4 órát olvasással rövidítettem; a történelemből hiányos ismeretemet a harmadik órában éreztem; a negyedik óra valódi kínlódás volt a görög gyakorlat miatt. Az ebédet szokott komor hangulattal költém el. (mert az ebéd alatt mindig eszembe jut azon (Luttinger) lány helyzete nálunk, és az e miatt történt bosszúság és viszálykodás) 3 ig olvastam. (Beőthy)⁷ Mór(iccál és). (Antal?) Lőrincel a szabadba rándultunk. (Visszajövet Mihaelics fiával beszélünk, nagy magyar, pedig tót) Görgeyt nem találva honn, haza s innen a felső gereblyére mentünk. Onnan vissza, mintegy tízen gyülekeztünk össze (Görgey) Lajosnál, énekeltünk. Egész nap,

¹ Részlet a szewrző közeljövőben megjelenő „A makfalvi Dósa nemzetség jászsági ágának válogatott levelezése és fontosabb iratai” c. munkájából.

² makfalvi Dósa Pál (Jászapáti, 1708.- jan. 25. - Jászapáti, 1781. ápr. 26.) jászkapitány, Mária Teréziától a Peroféle lázadás leverésében szerzett érdemeiért 1755. jún. 20.-án nemességet kapott.

³ Dósa Ádám (Jászapáti, 1806. dec. 23. - Jászapáti, 1883. febr. 25.) ügyvéd, Jászapáti főjegyzője, a jász községek első bíróságának jegyzője, tiszteletbeli alügyész.

⁴ Antal Rozália (Jászapáti, 1813. márc. 29. - Jászapáti, 1883. aug. 5.) testvére volt Antal Teréziának, aki Vágó Pál festőművész édesanyja volt, így Dósa Imre és Vágó Pál első unokatestvérek voltak.

⁵ Görgey Lajos besztercebányai lakos, Dósa Imre osztálytársa és barátja, később kohótiszt lett Tajován.

⁶ gereblye = itt – ahogyan a szövegből több helyen is kitűnik – valószínűleg sétányt jelent, nem találtam rá meghatározást

⁷ Beőthy Móric (*Jászapáti, 1843-†Budapest, 1906) Dósa Imre (*1841-†1940) másod-unokatestvére, Beőthy Lajos (*1815-†1898) ügyvéd, táblabíró, jászapáti redemptus egyik fia.

különösen délután meglehetősen jól éreztem magam, de jó kedvemet (*Görgey*) Lajosnak nyilatkoztattam e szavakkal „nálad legjobban érzem magam!” Azon hölgy, kiért eddig valami fiatalkori, mondhatnám szerelmi érzülettel viseltetem s kivel a viszony már igen is gyöngéddé, de mégis mulandóvá fűződött, mostani szomorúságom felől kérdezősködött, mint hallom. Én érzem, naponkint kevesebb gondolatot szentelek neki, a társalgásba ereszkedést pedig meglehetősen sikerül elkerülnöm, sőt a mint vélni gondolom, előbbi érzelmem helyét egy talán megvetéshez hasonló látszik pótolni. Este felé olvasásom bevégeztével 9 (*kor*) fekdtem (*le*). Míg az álom szememre szállt, gondolatim b(*arátaimhoz*). s (*a*) ly(*ányokhoz*). repdestek, aztán a kedves remény ringató gyönyörében, légváron elszunnyadtam.

3-án Vasárnap. 7 órakor keltem. A vasárnapi mise és beszéd után a terembe hivattunk, midőn már a szökésről gondolkoztunk, kieresztettünk. A délelőtti órákat az (*Ary*) Ödönnek elküldendő „Ceres panasztát” és a „dalt a harangról” Schiller utáni fordításomban írtam le. Uzsonna után holmi apróságon túlesve (az idő már késő lévén, sötét) Görgeyhez mentünk. Holmi egymást beszélgettünk, aztán szokott jókedvünkben daloltunk. 7 óráig a piaci járdán sétáltunk, és több szép hölgy után üldözést kezdtünk. Vacsora után a „magyarok történetét” és a „görögöt” tanultam. Szokott lefekvés órámban 9 kor ágyba dültem. (*Beőthy*) Móric olvasását hallgattam még 10 óráig. Mint deáknak szokott lenni, egyhangú, de mégis jó napom volt, jóllehet ünnep és vasárnapolni többnyire rendkívüli unalmasnak érzem magam és akkor többnyire élembe képelem, hogy mit csinálnék most én ilyen tájban odahaza (*Jászapátin*); néha néha meg is irinylem az otthoniak sorsát, majd máskor haza sem kívánkozom. Este többnyire míg el nem alszom, kedveseimel, barátommal és a lányokkal foglalkoztam gondolatomban.

4-én Hétfőn. 6 órakor keltem. A latinból nem a legdicséretesebben feleltem. A déli órákat (*Görgey*) Lajos könyvéből „népdalok” leírásával töltöttem, majd tanultam és olvasgattam. Az iskolában a németből olvastam. 4 óra utáni időt majdnem tökéletes tétlenséggel és nagyon csekély, fölületes tanulással töltém, mígnem hevenyészetben lassanként rámosteledezt. Oly borús, oly bús volt maga az idő is e nap, annyit könnyeztek a felhők, hogy komor hangulatomban még inkább elkedvetlenítettek. - Egy nevetséges (talán hízelgő, vagy gúnyos) hírt hallottam e nap Sándortól (*Hofman*): Egy cseh tanár a hetedik osztályban a nép törzsekről levén szó, midőn a fiúk magyar kinézésemet fölhoznák, ő engem „mongol” fajúnak bélyegzett. Szép bók. 9 ig a görögök történetét olvasgattam. Elszunnyadásom előtt e nap sokféle pletykát hallva, gondolatim még a katonai életre is rátértek, de majdnem kizárólagosan; mivel az kevés gyönyört nyújtott, kedvenc tárgyaim voltak ismét, mire gondoltam s mikről fellelvárat építék és elszunnyadtam.

[...]

Május

10-én Kedden. Az előbbi nap (*Hofman*) Sándortól hallott katonai bolondságot gondoltam meg jól és elmosolyodtam rajta. A mathematicai órán a latint (*Tacitust*) olvasgattam, úgy szinte a tót és görög alatt is; a görögből feleltem, a latinból különös szerencse kedvezett, dicséretet arattam. A déli órákat holmi apróságokkal töltöttem el, az óra-eladásra tettem lépéseket. A délutáni isk(*olai*). órákban különféle gondolatokkal foglalatoskodtam, majd versbe kezdtem, majd ismét vigyáztam. Az iskola utáni időt honn töltöttem, Feja volt nálam; szülőimnek levelet írtam, melyben a Majálisra nézve kértem pénzt. 5 óra felé Zipsernő temetését néztem, sok szép leány volt ott R. és Klimóéknál is. 7 órától fél 8 ig a réten s járdán sétáltunk. A vacsora alatt lassankint megkezdődött a házi lánnyal a beszéd és egy nevetséges tárgyat beszélt el. A Reichenauer lánynak a 6^{ik} osztályból (*Nikl*) egy szerelmes levelet írt volna, mely miatt tíz vagy több leány kinevette. Este tétlenül ültem, fordítani akartam, de az álom elnyomott. Gondolataim míg ébren voltam a másnapi teendőkre tértek.

13-án Pénteken a mathematicai óra alatt sokszor háborgattunk. A tót helyett geometria volt. A történelem és latin jól múlt el. A déli órákban szivaroztam s holmit olvasgattam, később az újságba is betekinttem. A déli órákban bejött a gazdám és kalapra 5 pengőt adott. Fél kettő felé az iskolába mentünk, de a séta a hideg szél miatt igen kellemetlen volt. A délutáni órákban a német alatt írtunk, úgy szinte a hittanár (*Slota*) betegsége miatt, a matematikában is. 4 óra után szivarozva a történelem olvasgatásához fogtam, midőn Feja eljött hozzám, otthon maradtunk, mivel a borús esős idő miatt nem sétálhattunk. Feja versfordítását javítottam ki, aztán ostábláztunk, később holmi egymásokról, különösen elmúlt élvezett tárgyakról beszélgettünk. A vacsora után, hol a vendéget Pannit, úgyszólván csak

fitymáltam, ismét a történelem olvasásához fogtam, melyet az ágyban is folytatta, de kevés ideig, mivel szemeim már igen pislogtak. Míg el nem szunnyadtam, a Klimóéknál lakó Zsuzsi magyar lyánkáról, majd később az otthoni szöke lyánkáról gondolkodtam. E nap sokszor emlegettem (*Ary*) Ödön barátomat, kinek nem írása fölött csodálkoztam.

[...]

21-én Szombaton. Kelletlenül keltem fel, a fizikai óra előtt nagy hancúrozást tettünk, a hittan óra alatt csináltam Adelre (Kuhinka) egy verset, kiről egyszersmind nem rég megtudtam, hogy atyja Bzován lakik, de ő most Cinobányán mulat; hittan és történelem alatt a regényt olvastam, a görög alatt „Semelét” (?) Schillertől. A Sz. Jánoshoz mentünk séta helyett, persze nevetgélni. 12 ig. Elhatároztuk e nap, hogy ezentúl minden szombaton kirándulunk, persze ha az idő és a tárca engedi. 2 órakor borongós időben B(*orsiczkyval*). és F(*ejával*). kimentünk Tajovára, Podlavicon⁸ keresztül, gyönyörű völgyön mentünk odáig, nem is volt meleg. Podl(*avic*). szép falu. Tajován sok a faház, csak a „huta⁹ igazgatóság” nagy emeletes. Itt láttam először egy emeletes faházat is. 2 itzét kiüríték s szivart 5 öt. Jó kedvvel aztán haza indultunk, Feja később pajkos lett, belémkapott, a hanykolódásban eltört botom, újat vágtam, a kezem megkarcoltam kutyául. 7 kor hazaértünk, túrót évén esteli nélkül elsiettem a színházba, hol utolsó előtti előadás, a „Bányarém” adatott. Jó darabja Gerőnek,¹⁰ sokat nevettem, a Klimó lány nem volt ott. Színház után 10 kor Gambrinusnál 1 itze sört ürítettünk ki. Itthon még fél 12 ig olvastam a regényt.

[...]

Vasárnap 29-én ezen hónapban talán legfölségesebb napom volt; azon nővel, kiért már rég epedek, kit már havak óta bámulok a templomban, ma terjedelmesen, sokáig mulattam. Délelőtt három templomban is voltam, a németbe mindig Reichenauer Gusztára bámultam. Levelet kaptam 3 pengővel. (*Görgey*) Lajossal a levélben megemlített „akademia” végett beszéltem; nincs hozzá kedvem. Délután pénzt vevén ki - sok várakozás után megindultam többekkel Kosztivjarszkába, magyar ember volt ott. Innen haza jövén csakhamar a rétre siettem vissza, hol imádott hölgyem volt, miután tőlünk elmentek. A borgöz még fejemben lévén dübörséggel, de később sok gondolkodás után beléptem hozzájuk a „vörös toronyba”, s pompásan mulattam. Egész bizalmasan beszélünk, mintha már hónapok óta ismernek egymást, megtudtam tőle, hogy pünkösöd után Selmecre megy, s hogy három ellensége van. Ezen vetélytársaknál szerencsésebbnek éreztem magam. Valami kellemest éreztem szivemben a gyönyörű szöke angyal láttára, kit hazakísértem 9 kor, s itthon mindig olv(*asás*). közt is róla gondolkodtam.

[...]

Június

1-én Szerdán: A direktorhoz hívtunk tegnapi bohóságunk miatt, hol azonban, mivel ő is szemtanú volt, kimenteni magunkat nem sikerült: szemtelenkedtünk és kacérkodtunk amint mondta. R(*eichenauer*). G(*usztá*). és több leány ép(*p*)en felül lévén előttünk a choruson,¹¹ nem volt szükséges hátra tekintgetni, úgyis gyönyörködhettem angyal szép arcában. Nikltől megkaptam a B(*orsiczky*).tól hozzá küldött levelet és több részletességet. Mi G(*usztával*). sokat beszélgettem délelőtt, többnyire azon völgyi rózsáról, mely iránti hajlamomat előtte sem titkoltam. Délután többnyire itthon voltam, de majd nem mindig tétlenkedtem, az Antal gyerekek voltak itt. A fölső gereblyén (*Görgey*) Lajossal találkoztam, itthon Gusztá(*tá*).val ismét többet közöltem, tanácsot kértem, aztán esteli után a rétre, hol a zene becsal Grummichchal, kinek kölcsönöztem, bementünk, 9 ig voltunk ott.

[...]

3-án Pénteken. Szokásom ellen különösen jókor mentem a math(*ematikai*). órára. A direktor citáltat¹² a jobb deákokat, kik tegnap a „Vörös torony”nál velünk voltak, kik elég ügyetlenül, mindent kivallottak, hogy mint szivaroztunk s daloltunk. Elvégezvén a déli órákban itthon a „német gyakorlatot”, fölületesen, a hittant olvastam egyszer át s az irodalmat, de szerfölött kedvetlenül. Délután sok rémítő

⁸ Podlavice = Pallós (Zólyom vm. besztercebányai járás); Trianon után Podlavice (Szlovákia)

⁹ huta = kohó

¹⁰ Gerő = Czuczor Gergely (*1800-†1866) írói álneve

¹¹ chorus (gör.-lat.) = templomi karzat, az énekkar helye; énekeskarzat

¹² citáltat (lat.) = beidézt, hívat (v.kit valahová)

hírt hallottunk, melyek becsukásunkat vagy kicsapatásunkat tárgyzták; akaratlanul egyszerre szülőimre, és e miatti bújokra gondoltam s elszomorodtam, átkoztam a sorsot is, mely ide felhozott; de vigasztaltam azzal magam, hogy magyarul teszem le s készülök otthon rá. Délután a németből és hitantból rosszul feleltem. 4 óra után levél íráshoz fogtam (*Ary*) Ödönnek de Kuntel eljövén abba kellett hagynom. A felső gereblyén voltunk, de leverten mindnyájan, én mindig azon lányra gondoltam, s hogy mint kézbesítem neki a rám bízott leveleket. Egy pipát vettem 40 újkr(*ajcárért*). s dohányt. Esteli után (*Luttinger*) Rudolfnál voltunk lenn, – olvastam, s a lányra (*gondoltam*).

[...]

5-én Vasárnap. Nem is gondolva arra, hogy a mai nap oly nevezetes lesz rám nézve, egész gondtalanul mentem az iskolába. A praedikáció után behívattunk a terembe s kimondatott felettünk az ítélet, többen becsukattak, én s még kettő pedig „házi börtönt” kaptunk, mivel a „vörös torony”nál és máshol istentelenkedtünk. Levelet kaptam 10 órakor hazajövén szülőimtől s (*Vágó*) Esztitől,¹³ Reichenauert haza nem kísérhettem. Délután leveleket írtam, többek látogattak meg. 5 óra után Guszta ígérete szerint csakugyan eljöttek R(*eichenauer*). és Holesch lányok, de csakhamar ismét, mielőtt be mentem volna hozzájuk, eltávoztak, és én velök nem mehettem. 7 óra után mégis kimentem a rétre, onnan a sohajdába és vissza. Hazajövet (különös), egészen meg voltam arról győződve, hogy nekem kell még ma vele találkozni és csakugyan találkozom velök s kikísérem a Lánkosba; ott a lócára szépen leültünk egymás mellé és elkezdtünk mulatni. A levelet átadtam, ketté hasítá. Így végződött Nikl kalandja, levelét elszakíták. 9 órakor Holesch hazamenvén én is haza készültem a nélkül, hogy öt H. hazakísérném. Jókedvű voltam egész nap, csak itt löttem bakot, mely fölött soká epekedtem.

[...]

19-én Vasárnap álmos fővel, de egészen kijózanodva és egy kis komor hangulattal mentem a matematikai órára. Történetesen a tót templomba menvén itt láttam Reich(*enauer*). G(*usztát*). midőn visszafordultam, szemünk találkozott egy pillanatra, pír borult mind a kettőnk arcára, e napon talán utószor láttam, mert Hétfőn 20-án elmegy Selmece. Egész délelőtt idehaza voltam és szokásom ellen egész délelőtt tanultam – az esős idő miatt. Délután (*Görgey*) Lajoshoz mentem Horácot tanulni; egy kissé a vendégek által félben szakasztottunk, de elvégeztük mind a mellett és egész derült kedéllyel, hogy kötelességemnek ma eleget tettem, a felső gereblyére mentünk sétálni, egy kissé a szabad levegőt élvezni. Ezen nap azonban holmi pletyka elvette egy időre kedvemet, de én ártatlannak éreztem magam benne, azon leány (Kammerlor Erzsi) apprehendálásával¹⁴ nem nagyon törődöm. Idehaza hiába kerestem alkalmat valahogy összejönni (*Reichenauer*) G(*usztával*). a napi híreket kitudandó, nem volt itthon. Késő este is vártam, hogy bejö talán, úgy szeretek vele lenni, de csak kettecskén, ezen leány szellemdús, szép tehetségű, de magáról keveset tart.

20-án Hétfőn. 5 óra után az ágyból kiugorva egy pár gondolatot szenteltem szülőföldemnek, hová már nemsokára ismét eljutok. Mikor reggel megnézem a „dátumot”, akaratlanul is felkiáltok mindig, már 20 ika, jól haladunk, és ekkor erős szándék kel bennem, hogy én is haladok, tanulok! A reggeli órák jól múltak el, bár mindenből el voltam készülve, mégsem feleltem egyikből sem. Iskola után (*Beőthy*) Mórt hívatta Slota, bevádoltattunk nála, hogy Tajovában tegnapelőtt garázdálkodtunk és Szent Jánost egy közülünk köpdöste. Ez elkomorított, mert én hittam ki őket születésnapom megülni, magam azonban e részben ártatlan vagyok, nem szeretném, ha ez ismét súrlódásokra adna alkalmat a tanárokkal, kik már úgyis nagyon kancsal szemekkel néznek rám. Délutánra összebeszéltünk, a direktor nem hívott, gyóntunk, és litánián voltunk Sz(*ent*). Alajos tiszteletére. Innen furcsa unalomhoz hasonló kedvetlenséggel hazajöttem, társaim velem, beszélgettünk fél 8 ig. Szándékosan kimentem eztán s a folyosón beszélgettem, bár anyja közbeszólásával, (*Reichenauer*) Gus(*ztával*)., ki mint én, alig akart megválni, oly érdekléssel beszélgettünk együtt. Olvastam.

[...]

26-án Vasárnap. Nagy lomhán, a múlt hetekben oly annyira megszokott 5 óra helyett, 1/2 7 re feltápszkodván, hamar összehánytam magamon a ruhát és siettem a math(*ematikai*). órára. Nem kis szorongásban voltam a praedication¹⁵ után, mert gondoltam, hogy a Tajovai eset miatt „Conferencia”¹⁶ elé

¹³ Vágó Eszter (*Jászapáti, 1844-†Jászapáti, 1915; szülei: Vágó Ignác és Antal Terézia) jászapáti lakos, Dósa Imre unokatestvére

¹⁴ apprehendálás = neheztelés, sértődés

¹⁵ praedication, praedication (ejtsd: prédikáció) (lat.) = egyházi beszéd, vallási szónoklat

idéznek, de nagy örömemre, hazabocsáttunk. Feját, a főbűnöst a hittanár magához rendelte, csudálatos, már csak egyedül én vagyok hátra, engem nem hí. Idehaza egyet mást tettem, többnyire az iskolába tartozókat, a nagy szobába is behítt (*Reichenauer*) *G(uszta)*. Délután Homért olvastam. E napon kapott (*Luttinger*) Rudolf Halenaytól levelet, nem kevésbé éreztem magam megdöbbenni régi vetélytársam névhallásánál, de egész egykedvűen vettem az egész dolgot, legfeljebb pirultam gyengeségem miatt, melyet ez ember végett kelle mutatnom. 5 – 8 felé egészen tanultunk újra együtt hatan s daloltunk. Aztán a „rétre” mentünk azon remény fejében, hogy ott zenét hallunk, de ez Tajován volt, hol „búcsú” tartatott; azt is vártam, hogy *R(eichenauer) G(usztával)*. találkozom; itt volt, de én nem kísérem haza!

[...]

28-án Kedden. A tót óra alatt hatalmasan készültem, a görögből ismét meglehetősen feleltem. A déli órákban sétálni mentem (*Görgey*) Lajossal a „sohajda” felé, de a nagy hőségben nem nagy élvezet volt a mászkálás. Egész úton mindig az „alföldről” folyt a beszéd, én persze ki nem fogtam a dicséretből, jóllehet néha olyanokat dicsértem, mik ezt legkevésbé sem érdemlik. Délután az iskolában nagyobb részt unalmaskodtam. Iskola után tanulás 8 ig, ekkor fürödni mentünk az alsó kapuhoz, nagyon meleg volt a víz, csak kissé köves volt néhol, de azért a fürdés fölötté jól esett. Ekkor egy barátom ilyformán nyilatkozott: a nyolcadik osztálybeliek most oly halaványak, talán a sok tanulás ront úgy meg benneteket! Mily jól esik hát ha egy kissé szabadon mozoghatunk, midőn egész nap zárt levegőben, fejgyötörve kell ülnünk. Este idehaza Goethe „Iphigenia in Tauris”¹⁷ olvastam sokáig. –

Július

[...]

Szombaton 2-án. A reggeli órák nagyon jól ütöttek ki; különösen a történelemből feleltem jól, úgy annyira, hogy a tanár szokása ellen még meg is dicsért. A görögből az utolsó gyakorlatot csináltuk; meglehetősen. Délután (*Görgey*) Lajoshoz mentünk a magyar társulatba, utolsó ülésünket megtartani, már megvallom egész kedvetlenül jelentem ezen társaságon meg, olyan hidegen, oly tűz nélkül viseltettek a többiek e szép szándék iránt. Ezután (*Görgey*) Lajos- és (*Beőthy*) Mórral az Urpin¹⁸ oldalára mentünk sétálni, hol a Garan fölött egy pár lányira (100–200) ledültünk és hallgattuk a víz mormogását és bámultuk az előttünk nyíló táj szépségét. Egy kissé itthon voltam és olvasgattam, 5 óraker pedig ismét „magántanodánk”ba (*mentem*) bflázni. Herodot¹⁹ vettük elé, de mondhatom nagyon erő(l)tetve birtam kiállni egész 8 ig. Este a járdán sétálva egész történetesen arra is jött beszéd, hogy mint irtózom én a vasárnaptól, mily unalmas nap az rám nézve. Olvastam.

3-án Vasárnap. Oly egykedvűen, oly szórakozottan mentem e nap a templomba, mintha a legközségesebb nap várna rám, pedig már a tekintet is, mit a direktor kijöttekor rám vetett, rosszat jósolt. a templom és prédikáció után behívattunk a terembe, és itt felolvastattott ítéletem, hogy ma 4 órára bezárattatom. Egész ítélet felolvasása (*alatt*) a legnagyobb hideg vérrel kis bajszomat pödörgettem; az iskolában, melynek ajtaja nyitva volt, elől nagyon jól éreztem magam, a földott gyakorlatot szokott gyorsasággal elvégeztem, magamat írva le benne, aztán verset faragtam rabságomra és tanultam; minden jól ment, fütörésztem, daloltam de midőn a direktor bejött, s mondá: „Jetzt können sie nach Hause gehen, das sol(l)t ihnen gute Warnung dienen”²⁰ akkor dühös lettem és nem mentem azért sem, egész megsemmisített ezáltal ott a méreg, a szégyenpír arcomra szállt. Itthon jó étvággal elköltöttem az ebédet, (*Reichenauer*) *G(usztá)*.val ribizlisztem, aztán (*Görgey*) Lajoshoz (*mentem*,) ¹/₂ ig tanultunk, aztán a felső gereblyén sétáltunk és a hó(l)nap leendő „érettségi vizsgára” bátorítottuk egymást. *Olv(astam)*.

Hétfőn 4-én egy kis szorongással természetesen, de mégis elszánva nyugodtam mentem az első vizsgára, az első érettségi írásbeli vizsgára. Nagyszerűem bejött 4 tanár, a direktor is, imádkoztunk, mint közönségesen és aztán a feladott kérdésre iparkodtunk megfelelni, – a feladott tárgy egy Óda volt Ho-

¹⁶ conferencia (lat.) = tanácskozás, értekezlet, itt a tanári testület értekezlete

¹⁷ Goethe, Johann Wolfgang (*1749-†1832) német költő, dráma- és regényíró műve: Iphigenia Taurisban

¹⁸ Urpin = helyi földrajzi név (valószínűleg hegy vagy domb neve lehet), nem sikerült azonosítani

¹⁹ Herod = Herodotos (*Kr. e. 485 táján-†Kr. e. 425 táján) görög történetíró

²⁰ Német szöveg, jelentése = „Most hazamehet, szolgáljon ez önnek jó figyelmeztetésül.”

rától 2 órára –. A direktor aztán meghagyva azt, hogy kisésem beszéljen, és erre nézve a bent maradt tanárt is megbízván elment. 10 órakor kész. és pedig mint gondolom meglehetősen, az utolsó mondatot kivéve, melyet a sietség miatt nem jól gondoltam át; de segéd könyvet használtam is. Itthon jó kedvvel beszélgettem (*Reichenauer*) *G(usztá)*.val ki alsó szoknyában lévén nem nagy varázst gyakoroltam. Tanulgattam Homert. Délután szünet, de mi a direktortól privát órát vettünk a németre és matematikára készülni. Midőn hazajöttem az úton egy ló felrúgott, de semmi bajom se lett, el sem estem. (*Görgey*) Lajosnál hidegen tanultam már 8 órakor fürdeni mentünk, soha oly meleg vízben nem fürödtem. Este jól érzettel beszélgettünk (*Beöthy*) *M(ór)*.ral az ágyban.

[...]

6-án Szerdán. A görögéből is meglehetősen ütött ki az érettségi vizsga, természetesen egy kis segélylyel innen onnan; a kiszabott 8 – 11 óra helyett már fél 10 kor itthon voltam, kész levén a gyakorlattal. Itthon nem a legtöbb kedvvel forgattam Homert, sem az ausztriai történetet. 11 órakor elmentünk egy kissé négyen a „savanyú víz” felé sétálni, nagyon jól éreztem magam odakinn a szabadban a hegyoldalban, ez a sok fene ülés és örökké való írás most egész megfájítja már derekamat. 12 órakor nagy melegben hazavánszorogtam. Itthon ismét dolog várt volna rám, de ez egyszer Kisf(*aludyt*). olvastam nappal. Délután olvasni sem lévén kedvem lefeküdtem és csakhamar elnyomott az álom, nem is csoda, mikor alig alszom éjjel. 3 órakor iskolába, Štěpán Habsburgi Rodolfot olvasta, melyből azt gyanítottuk, hogy az lesz holnap német gyakorlatul feladva. Itthon még Meynertől²¹ olvasgattunk. 5 kor (*Görgey*) Lajosnál 7 ig. Ezután itthon tanultam, este pedig akaratlanul több lyánt kelle mulattatnom. Történ(*elmet tanultam*).

[...]

16. Szombaton. Már ma ismét egy órával később keltem fel, mint tegnap, 6 kor. Félig el voltam készülve, de nagyobb arra számítottam, hogy az iskolában tanulok, mert itthon már nem telt ki az időből. Jól múlt el minden óra. A déli órákban Feja volt itt, beszélgettünk. Délután nagyon kelletlen lettem, semmibe sem tudtam belefogni, minden kirítt a kezemből. *G(usztá)*.val beszélgettem egy kissé, aztán, mikor láttam, hogy semmire sem vagyok képes, elmentem sétálni egy kissé (*Beöthy*) Mórral a réten át a savanyú vízhez, útközben a direktorral is találkoztunk; többnyire a vacatióról ábrándoztunk. Midőn hazajöttünk egész készséggel szaladt hozzánk *G(usztá)*. friss kenyerekkel, úgy hízelgett! Egy kissé itthon voltam, míg 5 - 8 ig ismét tanultunk; de ma, mivel két tag (kik ép(p)en megcsaltak) hibávan, sokkal többet végeztünk és alaposabban is, mint másszor. Kedvem is volt. Esteli alatt szokott nyájasságokkal még azt is megígérték, hogy az érettségi, ha jól leteszem, traktát²² adnak örömben, én csak azt mondtam, hogy iszom. Este sokáig gitároztam a sötétben az ablaknál, 10 kor lefeküdtem.

17. Vasárnap. Már reggel borsózdott a hátam, úgy féltem ettől a vasárnaptól, mint mindegyiktől, mert rendkívül unalmasak szoktak lenni rám. Levelet ma hiában vártam onnan hazulról, pedig már igen nagy szükségem van pénzre. Templom után idehaza egy dologból a másikba kaptam, de semmi sem ízlott. Mivel időm engedte, (*Reichenauer*) *G(usztá)*.val beszélgettem sokat délelőtt; majd a történelembe kaptam és a görögbe, de mind abban hagytam és pihentem egy kissé. Délután szinte ideges voltam s 2 - 4 beszélgettem *G(usztá)*.val, kinek társaságában meglehetősen jól érzem magam; és kihez simulok is most, mert jól esik, ha egy kissé szórakozott leszek s az örökös tanulást egy kis pletyka váltja fel. 4 - 7 ig tanultam (*Görgey*) Lajosnál, majdnem eltunyulva, egész lehangoltan jöttem haza. Jólesett az a gyengéd gondoskodás, melyet *G(usztá)*. mutatott, midőn számomra, mert nem is uzsonnáltam, gyümölcsöt eltett. Egész késő estig beszélgettem vele, úgy vettem ki, mintha kedvemért honn maradt volna, jóllehet nénye a színházba majdnem könyörögve unszolta. Egy jó esteli után lefeküdtem 9 kor.

18. Hétfőn. A jó szándék és akarat teljesezésbe ment ma, mert 4 kor csakugyan felkeltünk és hozzáültünk a tanuláshoz. A philosophiát, mit tegnap egyszer jól átolvastam, ma reggel kezembe sem vehettem, annyira kifogytam az időből. Az iskolába félig meddig, minden tanulásom mellett, készületlenül mentem; a görögéből meglehetősen, a történelemből nem volt már idő. Idehaza ismét csak az a savanyú tanulás várt rám, melyhez bár hozzáfogtam, de be nem végeztem; délután egy érdekes álmodott el (*Reichenauer*) *G(usztá)*. bizonyosan valami gyönyörben úzás volt vele, mert nekem (önnek) jó volt, mondá s nekem is, csak hogy féltem és elfogúlt voltam. Szép hajlama, ha igaz, hozzám, ismét mozgásba hozza nem annyira szívem, mint érzéki vágyamat. A délutáni órák jól múltak el, 4 kor rossz

²¹ Meyner = személyét nem sikerült kideríteni

²² trakta (lat.) = lakoma, bőkezű vendéglátás

aludt tejet ittam; *G(uszta)*. nem ment el anyjával a fürdőbe, és kért, hogy maradjak ma itthon; de én kötelességem után láttam s (*Görgey*) Lajosnál ismét 5 - 8 tanultunk. Este fürödni akartam, de már meg én maradtam az ő kedvéért honn, késő estig beszélgettem vele.

[...]

20. Szerdán. Ezen nap ismét nem sikerült a hamar fölkelés, jóllehet a hittant nagyon megkívánta volna, hogy forgassa, de egyszer mégis elolvastam. Semmiből sem feleltem; e délelőtt nagyon meggyőződtem arról, hogy a hittanból nagyon keveset tudok. Délelőtt már azon hírt kaptuk egy tanárunktól, hogy többé nem jövünk iskolába. A déli órákban a philosophiát akartam tanulni, úgy szinte délután, de gyakran háborgattattam hivatlan vendégek által; mégis elvégeztem felét. 5 órakor ismét a tanuló órába siettem, hol dühösen hozzálátva a tanulandókhoz, nem is tudva, már 7 kor készek voltunk. E nap a sok dolog miatt rég nélkülözött esti comótiót is megvettem, a fürdés ismét abban maradt. Az estelit fölségesen költöttem el, ezután ismét (*Reichenauer*) *G(usztá)*.val mulattam egész 9 ig, sok bohóságot tettünk. Az esti homályban az ágyban sokáig gondolkodtam helyzetemről, *G(usztá)*.ról is, de sokkal kedvesebben a hon(n)valókról; tanulmányaimat is el akartam rendezni. –

[...]

22. Pénteken, bár megígértem tegnap (*Görgey*) Lajosnak, hogy négy órakor reggel hozzámegyek, s kimegyünk a szabadba tanulni, mégis nem bírtam $\frac{1}{4}$ 6 előtt az ágyból kitápázkodni. A reggeli órákban a történelmet olvastam, az iskolában nagy epekedésben voltunk a miatt, hogy a direktor ott tartóztatott. Nagyban fundálkoztam²³ ezen nap, mint keríthetném körül gazdámot és könnyíteném meg egy pár pengővel az erszényét; ma kértem is 2 p(*engő*). f(*orin*)t(*ot*). Isten tudja én úgy resteltem azt, mikor tartozom valakinek, még a szeme közé is alig merek nézni; de most a szükség kényszerített, a bizonyítvány és program, csizma, hajnyírás és több efféle apróságok, melyek a deákot oly sokszor zavarba szokták hozni. A philosophiából jól feleltem, a physika alatt egyet mást profitáltam. A déli órában 12 ig a rétre mentünk félóráig sétálni; délután tanulás helyett (*Reichenauer*) *G(usztá)*.val beszélgettem; meg kell vallanom, jó leányka, az ember elmulatatja magát vele, és a mulatság nekem jól esik. Tan(*ultam*). 4 - 7 ig. Fürdés 8 - $\frac{1}{4}$ 10 ig. Ágy.

23. Szombaton. (*Reichenauer*) *G(uszta)*. ma is megelőzött a fölkelésben, mert már az ablak előtt jött el, mikor én még egyingben a csizmám foldoztam. Már reggel is elkezdünk *G(usztá)*.val beszélgetni, mikor elmentem, rábíztam, hogy vegyen epret számomra. Az iskolában a matematik; physik- és latinval kínlódtunk. A szavallatokat próbálgatták; nekem is kedvenc eszmén volt egy magyar beszéddel föllépni, de részint, mivel időm nem engedi, részint, mivel a búcsúbeszéd talán nem is illenék rám, e miatt mindinkább abban hagytam és most lemondtam róla. Idehaza egyes erővel megettük az epret; hallatlan olcsó, egy 6 ért egész nagy fazékkal! Tanulgattam a hittant idehaza, míg (*Beőthy*) Mór és Borsiczky eljött. A levelet pecsételtem be és küldtem el mint utósót (deák koromban) ha igaz! Délután hajam is lenyíratam, hogy elcsúfítva annál inkább kerüljem a szépek körét: és így csak egyedül a tanulmányoknak éljek. Nagyon kellelten voltunk délután a rekkenő hőségben. 4 - $\frac{3}{4}$ 7 ig (*Görgey*) Lajosnál tanultunk; itthon ismét elő akartam venni a hittant, de a delej²⁴ bevont a másik szobába, majdnem egy óra hosszáig beszélgettünk bizalmasan. Este az ágyban hallgattam (*Beőthy*) Móric olvasását, Kisfaludy Károly színművét.

24. Vasárnap. Ép(*p*)en lábbelim miatt jöttem aggódásba, midőn egy gyerkőc talpalt csizmámmal nyitott be. Egy pengő²⁵ egy pár krajcárral ismét elrepült a tárcából. A templomban a nagy szorosság- és a vigyázat miatt nem tanulhattam. Idehaza a hittant tanulgattam lassankint. A déli órákban ismét enyelegettünk (*Reichenauer*) *G(usztá)*.val. Meg nem foghatom, egy pár nap óta minden éjjel vele álmodom, holott este csak igen keveset gondolok rá, legalább nem annyit, mint előbb, és állítása szerint ő is nagyon gyakran álmodik velem. Délután bejött hozzánk, később Feja jött. (*Görgey*) Lajosnál ma már mitsem tanultunk, feloszlott, én is eljöttem 5 óra után az esőben. Itthon félig meddig unalmaskodtam a homályban, mely az eső miatt nagyon hamar beköszöntött, gitároztam. Este *G(uszta)*. kihítt és én magam is úgy akartam. Ma a legérdektelenebb tárgyat is bűvös lepelbe tudtam varázsolni, élces voltam és víg, a folyosó alig volt képes széles jó kedvemben fékezni; de hogy is ne: egész nap magolok, este pedig ily óhajtott társaságban merenghetek a szürkületben. Este olvastam. Egész éjem nyugtalan

²³ fundálkozik (lat.) = megveti vminek az alapját, itt igyekszik

²⁴ delej = vonzerő, vonzalom

²⁵ pengő = pengő forint, vagyis ezüst forint

hánykolódások közt töltöttem. 10 - 3 ig ébren a közeli vendéglőben levő zenét hallgattam. – G(uszta).val álmodtam.

[...]

26-án Kedden reggel a latint végeztük be az öreggel. A physikából is profitom volt. Egész nap a görögöt akartam elvégezni, de semmikép(p)en sem volt kedvem, mitsem végeztem el tökéletesen, majd a hittanból olvastam egy pár paragrafust, majd ismét a történelemből tanultam egy pár helyet, hol legkevesebbet tudtam. Egész nap nagy elhatározatlanságban voltam, némely görög auctort²⁶ csak megnéztem, és aztán ismét letettem, mást pedig olvastam, tökéletesen csak Sophoklesből²⁷ a bevezetést tanultam meg. Estefelé bejött hozzám, (Reichenauer) G(uszta)., vigasztalni akart, csakhogy vigasztalásával elvette az időmet és rossz kedvemet is, mely anélkül sem hagyott tanulni. Később Borsiczky és Feja is eljött, mely miatt teendőimet egészen abban kellett hagynom. G(uszta). kinn mulatott a házi kisasszonnyal. 8 kor elmentünk sétálni, az úton különös két öreg paraszt magyarul köszönt, a hegyen bámultuk a vörös fellegeket, melyek villámmal terhelve vésszesen közelgettek. Nagyon jól esett ez az esti séta, már rég a székre tapadt testemnek. Este olvastam.

27-én Szerdán. Mivel ma az utolsó gyónásra kitűzött nap volt, elmentünk a templomba is; hanem aztán $\frac{3}{4}$ 8 tól itthon tanultam egész $\frac{1}{2}$ 11 ig folyvást a németet, azt gondoltam már a fene esz meg, annyira gyötörttem magam vele, be is magoltam nagyobb részét és a fontosabbakat. $\frac{1}{2}$ 11 – $\frac{1}{2}$ 12 ig Physika. A déli órákban a történelmet forgattam. Délután elnyomott az álom, le kellett feküdnöm, elől nagyon nehezen tudtam elaludni, mert előbb erős dohányt pipáztam; de végre elszunnyadtam, mikor fölébredtem $\frac{1}{4}$ 3 ra volt és egy ismeretlen úr a szobában az úrral beszélgetett, ki szinte az ágyban hempergett; siettem a gyónásra, $\frac{3}{4}$ 3 ra már kész voltam a nagy ásítások miatt alig elmondható gyónással; itthon tanulni akartam, de sehogy sem birtam, barackot ettem, aztán meg ürügy alatt kimentem a másik szobába, hol málnát nyalakodtam és sokáig ott bohóskodtam, 5 óra felé ismét neki dőltem aztán a magolásnak, bementem a nagy szobába, hogy talán ott jobban esik, de oda meg később bejött (Reichenauer) G(uszta)., és mikor már homályosodni kezdett, vele beszélgettem, a múltról, jelenről és jövőről. Este sokáig olvastam a németet. –

28. Csütörtök. Nagyon mély álmomból $\frac{1}{2}$ 7 re ébredtem fel, hirtelen fölötöztem és 7 órakor siettem az áldozásra. Idehaza nagy rendetlenség lévén még elsiettünk (Görgey) Lajoshoz, itt megtanultam a földrajzot és aztán a réten keresztül hazaballagtunk. 10 kor ismét a gymnásiumba rendelt az „öreg”, oda hagyta a lányok vizsgáját, mely ott tartatott, és feljött hozzánk a németből valamit megmondani. Zenger²⁸ alatt jócskán tanultam megint, de idehaza már semmire sem voltam képes; de mindamellet mégis jócskán végeztem a történelemből, melyet még a réten séta közben is magoltam. Délután (Görgey) Lajoshoz mentem tanulni szinte, de bezzeg nem oly kedvvel, mint még ezelőtt, csak hemperegni tudtam idestova a díványon, úgy hogy 5 óráig bizony nagyon kevésre mentem, de annál dühösben olvastam aztán itthon késő 8 ig. (Reichenauer) G(uszta) többször átjött hozzám, körtével tractált²⁹, beszélgettünk. 8 kor $\frac{1}{4}$ 9 ig kirándultam a rétre, nagyon jól esett a szabad levegő és friss zöld szememnek. Itthon 9 ig – $\frac{1}{2}$ 10 G(uszta).val a folyosón mulatoztunk. $\frac{1}{2}$ 11 tört(énelmet). tanul(tam).

[...]

31. Vasárnap, reggel attilában³⁰ akartam a nagy ünnepélyre elmenni, midőn egyszerre csak megerednek az ég csatornái és én levetkeztem a fehér nadrágból és az attilából is. A templomban és templom után nem bírtam a gondolattól megszabadulni, mely örökké az érettségi vizsgára emlékeztetett. A teremben először a beszédeket szavalták el, aztán még másféle ceremóniák, szavallatok, stbik történetek, melyek után az iskolai tanácsos még egy beszédet tartott és aztán következtek a bizonyítvány kiosztások, midőn már előbb számtalan ajándékot elosztottak. Délután semmihez sem birtam fogni, elmentem (Görgey) Lajoshoz Grummichchal, ki nálam is volt és levertségünk elűzésére bort hozattunk, jó kedvünk is lett tőle. Innen hazulról ép(p)en akkor mentem el ismét, midőn (Reichenauer) G(uszta). és nénje a rétre mentek, én is elkísértem őket, aztán (Görgey) L(ajos).hoz. A direktortól vártunk bizo-

²⁶ auctor (lat.) = szerző, író; különösen klasszikus, ókori író.

²⁷ Sophokles = Szophoklész = (Kr. e. 496–406) görög drámaíró.

²⁸ Zenger, zengeráj (Sängerei) (ném.) = énekkar, énekes kávéház

²⁹ tractált (ejtsd: traktált) = kínált, etetett

³⁰ attila (atilla) = elegáns díszruha, testhez szabott zeke, melyet a múlt század huszas éve óta dolmány vagy zeke helyett viseltek. A magyar testőrség, honvédség és a huszárezredek díszegyenruhájának is része volt.

nyos tudósítást, melyet később személyesen mondott el a réten. Ha hamarabb jövök ki, kocsikázhatam volna, úgy kerestek.

Augusztus

[...]

2-án Kedden, egy kis szorongással, de mind a mellett már félig meddig meggyőződve arról, hogy nem bukcom meg, vígan léptem az érettségi vizsgára, mely szerencsémre jól ütött ki. Az iskolai tanácsos maga így nyilatkozott „Niemand soll über ihr Erfolg betrübt sein”.³¹ Örömben ide s tova szaladoztam, délután Loosnak 2 ft és 32 új(rajcárt). az érettségi bizonyítványért fizettem. Délután (Antal) Zéli hivatott a gyerekek által, de (Reichenauer) G(uszta). is nagyon tartóztatott itthon, és magamnak is jól esett azt a kis időt vele; ifjú szerelmem elmeképével eltöltenem; egészen el voltunk olvadozva mindketten, kezet adott, hogy levelet ír; aztán az érettségi bizonyítványra vártunk, a zoologia és botanikából még fel kell a bizonyítványom küldeni és akkor megkapom. Honn G(usztá). val. 7 óra felé jött (Beőthy) Lajos bácsi³², nagy volt az öröm, részemről legkevésbé sem, én alig mertem előtte megjelenni, mert (Beőthy) Móric megbukott, és én beszéltem rá (Lajos bácsit), hogy ide adja (Móricot tanulni Beszterce-bányára). 8 kor „valete”³³ adtunk a „zöld fánál”, midőn már minden rend feloszlott, elszöktünk (Görgey) Lajossal ¹/₂ 10 kor; idehaza egyszerre megismerkedtem Jeanettel, mintha évek óta ismertük volna egymást, nagy mámorom volt! G(uszta). –

—

³¹ (német): „Senkinek sem kell az eredménye miatt szomorkodnia”.

³² Beőthy Lajos (*1815-†1898) ügyvéd, táblabíró, redemptus közbirtokos Jászapátiról, Beőthy Móric (*1843-†1906) apja

³³ valete (lat.) = a végzős diákok ünnepélyes búcsúja, ballagása